

УДК 56.01

**115 РОКІВ ПАЛЕОНТОЛОГІЧНОМУ МУЗЕЮ ЛЬВІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА (ІСТОРІЯ,
ЦІННІСТЬ КОЛЕКЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГЕОЛОГО-
ПАЛЕОНТОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ)**

Г. Гоцанюк, А. Данилів, А. Іваніна

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, 79005 Львів, Україна
e-mail: paleontolzbirnyuk@ukr.net*

Палеонтологічний музей Львівського національного університету імені Івана Франка заснований 1905 року з ініціативи професора Р. Зубера і є одним з найдавніших у Європі. В музеї експонують унікальні палеонтологічні колекції (понад вісімнадцять тисяч), виявлені у різновікових відкладах геологічних регіонів світу, які відтворюють історію геологічного розвитку Землі та еволюції органічного світу. В структурі музею є шість відділів: систематичної палеонтології, історичної геології, регіональної палеонтології, біоти антропогену, палеоекології та монографічний відділ, які систематично поновлюються новими експонатами. Основними напрямками роботи музею є фундаментальні палеонтологічні дослідження, науково-дослідна, освітня, виховна та експозиційно-виставкова робота.

Ключові слова: палеонтологія, Палеонтологічний музей, Львівський національний університет імені Івана Франка.

У 2020 р. виповнюється 115 років від часу заснування Палеонтологічного (до 2003 р. – Геологічного) музею Львівського національного університету імені Івана Франка, багатотисячні палеонтологічні колекції якого є надзвичайно цінними для проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень.

Цінні фонди Палеонтологічного музею, одного із найдавніших у Європі, репрезентують не лише еволюцію біосфери, а й регіональну палеонтологію різних регіонів України та світу. Нині Палеонтологічний музей є при кафедрі загальної і історичної геології та палеонтології геологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Історія створення цього унікального музею тісно пов'язана з розвитком та встановленням в університеті геології та палеонтології зокрема, оскільки науковці цього часу доклали багато зусиль до створення перших колекцій. Геологію та інші природничі науки почали викладати у XVIII ст., а можливо й раніше. У той час усі природничі науки були зосереджені на філософському факультеті. Для викладання курсу “спеціальної натуральної історії”, до якого належала і геологія, в університет 1787–1805 рр. був запрошений професор Люблянського ліцею (Словенія) Бальтазар Гакет і проводив детальні геологічні дослідження у Карпатах, Передкарпатті та на Волино-Поділлі, а

лекції вів українською мовою. З того часу в університеті формувалися провідні наукові спеціалізації, однією з яких є палеонтологія.

У 50-х роках XIX ст. у підготовчі плани філософського факультету як обов'язкові було введено різноманітні геологічні дисципліни, під час викладання яких застосовували колекції давньої фауни та флори, зокрема палеонтологію рослин, систематичну палеонтологію, загальну палеонтологію, палеонтологію околиць м. Львова, палеонтологію Поділля, анатомію та систематику головоногих, мезозойську фауну тощо; проведено палеонтологічні екскурсії околицями Львова, історичну геологію, палеонтологію хребетних і безхребетних, загальну палеонтологію, розвиток і вимирання тварин у світлі палеонтології, історію і головні проблеми палеонтології тощо.

Основою створення Палеонтологічного музею стали колекції гірських порід і решток палеоорганізмів, зокрема колекція давньої фауни відомого геолога Л. Цейшнера, яку спочатку (з 1852 р.) експонували в мінералогічному музеї. Надалі фонди музею поповнювали колекціями відомі геологи і палеонтологи. 1905 р. за ініціативи професора Рудольфа Зубера (першого завідувача кафедри геології) на основі палеонтологічних і геологічних колекцій створено окремий самостійний підрозділ – Геологічний музей, який 2003 р. за рішенням Вченої ради університету перейменовано на Палеонтологічний, оскільки експозиції та фонди становлять рештки давніх організмів.

Палеонтологічним музеєм у різні роки завідували: Р. Зубер (1905–1924), Й. Семірадський (1924–1933), Я. Самсонович (1933–1939), Б. Кокошинська (1939–1946), В. Горецький (1946–1949), І. Венгліньський (1949–1953), З. Хмільевський (1953–1977), Л. Косарчин (1979–1986), О. Волошиновська (1986–2015), А. Данилів (з 2015 р.).

Фонди музею постійно поповнювалися унікальними експонатами фосилій, чималий вклад у розширення яких зробили відомі геологи-палеонтологи: М. Ломницький, Ю. Медвецький, З. Паздро, В. Рогалья, В. Зих, Й. Семірадський, В. Фрідберг, Б. Кокошинська, О. В'ялов, В. Шеремета, З. Хмільевський, В. Горецький, Л. Горбач, Я. Кульчицький та ін. А в останні десятиріччя поповнені П. Гожиком, М. Лисенком, Л. Константином, В. Гриценком, а також співробітниками кафедри Р. Лешухом, А. Іваніною, Г. Гоцанюк, І. Мар'яшем, А. Данилівим, Я. Курепою та ін.

Основними напрямками роботи музею є **науково-дослідна робота** (фондова робота, польові дослідження з метою збору колекційного матеріалу, підготовка молодих науковців-спеціалістів з різних груп фанерозойської біоти України, пошукова робота в музеях та архівах, організація та проведення наукових конференцій, семінарів, створення та утримання архіву документів і фотографій, підготовка та видавництво каталогів і статей), **освітня й виховна робота** (проведення екскурсій загальнооглядових і тематичних, консультування членів МАН та учнів, виховання молоді (шляхом проведення екскурсій та занять), естетичне виховання, співпраця з засобами масової інформації) та **експозиційно-виставкова робота** (організація тематичних експозицій: «Палеонтологія околиць Львова», «Фауна Криму» та ін.). Музейну експозицію широко використовують для популяризації геологічних і палеонтологічних знань серед різних верств населення України та зарубіжжя.

Фонди Палеонтологічного музею зберігають понад 18 тис. унікальних палеонтологічних експонатів, виявлених у різновікових відкладах геологічних регіонів світу. Експозиція музею наочно на природних об'єктах розкриває історію геологічного розвитку Землі та еволюції органічного світу. В структурі музею є шість відділів (загальною площею 300 м²): систематичної палеонтології, історичної геології, регіональної палеонтоло-

гії, біоти антропогену, палеоекології, монографічний відділ та іде підготовка до виставлення експозиції – палеонтологічні колекції фауни і флори околиць Львова. Експонати розміщено у 72 вітринах та 16 фондових шафах.

Відділ систематичної палеонтології (рис. 1) репрезентує експозицію решток найважливіших груп давніх організмів, які наочно демонструють величезне розмаїття палеобіоти Землі.

Рис. 1. Відділ систематичної палеонтології

Палеонтологічні колекції представлені у відділі регіональної палеонтології (рис. 2) характерні палеофауни і палеофлори різних регіонів України (Карпати, Донбас, Волино-Поділля, Крим).

Рис. 2. Відділ регіональної палеонтології

Експозиція відділу історичної геології (рис. 3), де зосереджено зразки порід і рештки давніх груп фауни і флори послідовно характеризують усі періоди розвитку життя на Землі, еволюцію органічного світу та біосфери.

Рис. 3. Відділ історичної геології

Палеоекологічний відділ (рис. 4) представлений унікальними зразками біогліфів та механогліфів, що ілюструють прижиттєві взаємовідношення різних груп організмів між собою та середовищем їхнього існування в давньому періоді геологічної історії, а також різноманітні сліди їхньої життєдіяльності.

Рис. 4. Відділ палеоекології

У *монографічному відділі* (рис. 5) зберігаються оригінали форм, які монографічно описані та зображені у наукових працях багатьох дослідників. Колекція крейдової і неогенової фауни і флори околиць Львова дає змогу детальніше пізнати геологію та геотуристичні об'єкти м. Львова.

Рис. 5. Монографічний відділ

У *відділі біоти антропогену* (рис. 6) експонують рештки тваринного і рослинного світу, який існував на планеті від 2 млн років і дотепер, а це колекція фауни четвертинного періоду, сучасних безхребетних і хребетних тварин та експозиція решток мамонтів.

Рис. 6. Відділ біоти антропогену

Унікальними і найціннішими музейними експонатами є палеонтологічні колекції: мезозойських і кайнозойських безхребетних з Північної Америки, Паризького басейну, Західних Карпат та інших регіонів Європи; флори з кам'яновугільних відкладів Донбасу, Львівсько-Волинського вугільного басейну, Чехії, Польщі, Англії, Франції, США, Канади; залишки панцирних риб з нижнього девону Шотландії та Волино-Поділля; рештки палеоорганізмів з юрських літографських сланців с. Золенгофена (Німеччина); зональні види головоногих молюсків з юрських відкладів Українських Карпат; нижньокрейдової фауни безхребетних з Криму; юрські двостулкові молюски з Передкарпатського і Переддобруджинського прогинів; відбитки слідів птахів, парнокопитних і хижаків з моласових відкладів неогену Передкарпаття; рештки неогенових риб з менілітових сланців Карпат; рештки мамонтів (зуби, бивні, лопатки, ребра, ступні, крижові та шийні хребці, частини хребта, передні та задні кінцівки), знайдені на території Західної України.

В останні десятиріччя (з 2004 по 2020 рр.) під науковим керівництвом професора Р. Лещуха фонди музею поповнили нові колекції, зібрані у різновікових відкладах фанерозою України, які монографічно вивчені та опубліковані, захищено вісім кандидатських дисертацій за спеціальністю палеонтологія і стратиграфія, а саме: “Молюски і стратиграфія юрських відкладів Пенінської зони Українських Карпат” (Галина Гоцанюк, 2004 р.); “Молюски і стратиграфія середньоюрських відкладів Зовнішньої (Більче-Волицької) зони Передкарпатського прогину” (Ігор Шайнога, 2004 р.); “Стратиграфія та молюски силурійських відкладів південно-західного краю Східноєвропейської платформи” (Андрій Данилів, 2008 р.); “Форамініфери і стратиграфія нижньокрейдових відкладів Рівнинного Криму” (Ярина Тузак, 2010 р.); “Стратиграфія і головоногі молюски верхньокрейдових відкладів Волино-Поділля” (Ігор Мар'яш, 2013 р.); “Стратиграфія та молюски юрських відкладів Західного Причорномор'я” (Олександр Старжинський, 2013 р.); “Стратиграфія і молюски крейдових відкладів Українських Карпат” (Зенон Хевпа, 2018 р.); “Стратиграфія і двостулкові молюски верхньокрейдових відкладів північно-східної частини Волино-Поділля” (Ярослав Курепа, 2018 р.).

Палеонтологічні колекції, які зберігаються в монографічному відділі, описані в багатьох друкованих українських і закордонних виданнях. Музейні колекції є тією науковою і навчальною базою, яку використовують під час порівняльних досліджень студенти, аспіранти, науковці. На основі вивчення більшості з них опубліковано статті та монографії В. Горецького, Л. Горбач, В. Шеремети, О. В'ялова, З. Хмелівського, Я. Кульчицького, Р. Лещуха. За результатами досліджень фондів музею видано понад 80 наукових праць, більшість з яких опубліковано в єдиному в Україні періодичному фаховому виданні “Палеонтологічному збірнику”. Матеріали основного фонду Палеонтологічного музею мають велику наукову цінність, оскільки вони репрезентують картину еволюції життя на Землі протягом сотень мільйонів років та не підлягають відтворенню.

Колекції викопних решток фауни і флори Палеонтологічного музею використовують в навчальному процесі студенти геологічного, біологічного, географічного факультетів та Природничого коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка. Структура та тематика Палеонтологічного музею узгоджується з навчальними програмами курсів основи палеонтології, систематичної палеонтології, історичної геології, еволюції біосфери, цікавої палеонтології, стратиграфії, біостратиграфії, палеоекології, седиментології, палеогеографії, методів палеонтологічних досліджень, геології каус-

тобіолітів, геології вугільних родовищ та ін. Фонди музею постійно використовують у навчальному процесі та під час проведення наукової роботи на геологічному факультеті.

Музей щорічно відвідують до 4 тис. осіб: студенти вищих навчальних закладів, учні шкіл, ліцеїв, гімназій, учасники наукових конференцій, семінарів, симпозіумів та Малої академії наук м. Львова та інших міст України і зарубіжжя. Високу оцінку експозиції музею дав мер м. Львова А. І. Садовий, відвідавши музей у жовтні 2020 р., наголосивши, що наше місто щораз більше стає туристичним центром не лише України, а й Європи та світу, і такі унікальні музеї, як Палеонтологічний, заслуговує гідного визнання та популяризації серед усіх охочих пізнати давній світ планети Земля.

Варто зауважити, що профорієнтаційна та просвітницька діяльність музею сприяє зростанню зацікавленості школярів до геологічних спеціальностей у виборі професій у майбутньому, суттєво розширює світогляд та демонструє геосторичні етапи розвитку життя на планеті.

Колектив кафедри і співробітники музею та вітчизняні науковці систематично підтримують та примножують фонди Музею цікавими зразками, привезеними з багатьох геологічних регіонів, відповідно, налагоджують наукові зв'язки з багатьма геологічними установами України і закордону та беруть участь у численних міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях та семінарах, а також активно організовують різні наукові заходи на кафедрі та в музеї. Зокрема, за ініціативою Р. Лещуха проводиться вже одинадцята щорічна Всеукраїнська наукова конференція – Проблеми геології фанерозою України, – присвячена актуальним питанням геологічних досліджень в Україні – проблемам палеонтології, тафonomії, палеоекології, біостратиграфії фанерозою, закономірностям розташування та умовам формування родовищ вуглеводнів, науковій хроніці тощо.

Музей намагається відповідати сьогоденню і влаштовує освітні лекції та майстер-класи. Серед цікавих заходів музею – екскурсія при свічках присвячена заходам Всесвітнього фонду природи WWF в Україні, де приєдналися до всесвітньої кампанії «Година Землі» як символ турботи про майбутнє Планети та єдності у бажанні захистити природу; екскурсія «Мандруй у доісторичний світ у новому амплуа разом з нами», приурочена професійному святу «День Геолога», «День музейного селфі», та ін. Відповідно до обмежень відвідування музеїв, викликаних карантинном через пандемію ковінвірусу, співробітники музею працюють над створенням онлайн-екскурсій, коротких відео-мандрівок та ін.

Працюючи над вдосконаленням Палеонтологічного музею, у перспективі, щоб відповідати потребам сучасної доби, доцільно:

- розробляти та організовувати тематичні виставки, екскурсії, спрямовані на формування геолого-палеонтологічних знань;
- створювати додаток для інтерактивного навчання та екскурсій;
- активніше залучати студентів та слухачів Малої академії наук до наукового опрацювання фосилій, підготовки проектів...;
- модернізувати інтер'єри приміщень музею до сучасних стандартів, що підвищать сприйняття експозиції;
- створювати нові експозиції із системами аудіосупроводу, індивідуального освітлення та відеодемонстрації, віртуальні тури;

- створювати іноваційні бази даних і представлення фосилій у вигляді стереозображень та 3D моделей, що підвищить інтерес до палеонтології та популяризації геології загалом;

- профорієнтаційні заходи, зокрема використання соціальних мереж для комунікації музею з потенційними відвідувачами;

- популяризація музею, урізноманітнити рекламні заходи (проспекти, “День відкритих дверей”, квести, майстер-класи та ін.);

- розширювати наукову співпрацю з музеями України та з зарубіжними, комунікувати на онлайн-платформах.

Співробітники музею створили, постійно підтримують і оновлюють web-сторінку Музею (http://geology.lnu.edu.ua/HIST_GEO/museum/index.html) та створюють комп'ютерні бази колекцій. Наявні і ведуться інвентарні книги, оформлені – уніфікований паспорт, положення про музей та свідоцтво про реєстрацію музею при Управлінні культури і туризму Львівської обласної державної адміністрації від 7 вересня 2007 р.

Колекції викопних решток фауни і флори Палеонтологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка дають можливість визначити картину еволюції життя на нашій планеті протягом сотень мільйонів років, вони унікальні, неповторні і їх неможливо відтворити, що є науковою цінністю для вітчизняної і світової науки, і це безперечно є підставою для внесення їх до Державного реєстру об'єктів, що становлять національне надбання України.

115-річний ювілей Палеонтологічного музею – це нагода оцінити велику спадщину наших попередників – дослідників-палеонтологів, – що зобов'язує нас шанувати це надбання та активніше розвивати сучасну палеонтологічну науку в Україні.

1. Білоніжка П., Матковський О., Павлунь М., Сливко Є., Іваніна А. Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1945–2020). Довідково-інформаційне видання. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 208 с.
2. Білоніжка П., Матковський О., Павлунь М., Сливко Є. Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1945–2010). Довідково-інформаційне видання. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 518 с.
3. Волошиновська О. І., Гоцанюк Г. І., Іваніна А. В., Лецух Р. Й., Мар'яш І. М. Палеонтологічному музею у Львівському національному університеті імені Івана Франка – 110 років // Матеріали XXXVI сесії Палеонтологічного товариства НАН України «Стратотипові та опорні розрізи фанерозойських відкладів України: сучасний стан палеонтологічної вивченості та перспективи подальших досліджень» і «Палеонтологічна освіта та палеонтологічні колекції», 24–26 вересня 2015 р., Львів. Київ, 2015. С. 10–11.
4. Волошиновська О. І., Гоцанюк Г. І., Лецух Р. Й., Іваніна А. В. Палеонтологія у Львівському національному університеті імені І. Франка (80 років кафедрі історичної геології та палеонтології) // Проблеми стратиграфії фанерозою України. Київ, 2004. С. 268–271.
5. Вялов О. С., Венглінський І. В., Голєв Б. Т., Горєцький В. А., Горбач Л. П., Кудрин Л. Н. Геологический музей Львовского государственного университета им. Ив. Франко. (Краткий путеводитель). 1956.
6. Лецух Р. Й., Іваніна А. В., Гоцанюк Г. І., Шайнога І. В., Тузяк Я. М. та ін. Кафедра історичної геології та палеонтології. Довідково-інформаційне видання. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 68 с.

7. *Hotsanyuk H., Danyliv A., Ivanina A.* The Paleontological Museum of Ivan Franko National University of Lviv – 110 years // Палеонтологічний збірник. Львів: ВЦЛНУ, 2015. № 47. С. 3–9
8. Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Довідкове видання: в 2 т. Т. II: Л-Я. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 764 с. +224 вкл.

**115 YEARS – THE PALEONTOLOGICAL MUSEUM OF IVAN FRANKO
NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV (HISTORY, VALUE OF COLLECTIONS
AND PERSPECTIVES IN POPULARIZATION OF
GEOLOGICAL-PALEONTOLOGICAL KNOWLEDGE)**

H. Hotsanyuk, A. Danyliv, A. Ivanina

*Ivan Franko National University of Lviv
Hrushevsky st. 4, UA – 79005 Lviv, Ukraine
e-mail: paleontolzbirnyk@ukr.net*

The Paleontological Museum of Ivan Franko National University of Lviv (Western Ukraine) generated in 1905 which initiated by professor R. Zuber, is one of the oldest in Europe. Now in the museum unique paleontological collections (over eighteen thousand fossils founded in different regions of the world from sediments with different age) that reflect the geological history of the Earth and the organic evolution, are preserved. The Paleontological Museum has six subdivisions: monographic, systematic, regional paleontology, historical geology, the Quaternary biota and paleoecology, which are regularly updated with new exhibits. The main activities of the museum are: fundamental paleontological and stratigraphical investigations, enlightenment, educational and exposition-exhibition work.

Key words: paleontology, the Paleontological Museum, Ivan Franko National University of Lviv.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.20
Прийнята до друку 08.02.20